

# Marcin Molenda

---

## Obiekty przemysłowe Zagłębia Staropolskiego jako produkt turystyczny Regionu Świętokrzyskiego

---

Ekonomiczne Problemy Usług nr 52, 341-350

---

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej [bazhum.muzhp.pl](http://bazhum.muzhp.pl), gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

*MARCIN MOLENDĄ*

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

**OBIEKTY PRZEMYSŁOWE ZAGŁĘBIA STAROPOLSKIEGO  
JAKO PRODUKT TURYSTYCZNY REGIONU ŚWIĘTOKRZYSKIEGO**

**Wprowadzenie**

Jednym z podstawowych czynników kształtujących atrakcyjność turystyczną obszarów recepcji turystycznej jest umiejętność wykorzystania miejscowych walorów turystycznych i stworzenia na ich bazie oryginalnego produktu turystycznego. Produkt turystyczny jest złożonym pojęciem, co powoduje, że jest on bardzo różnie definiowany w literaturze przedmiotu. Najogólniej można powiedzieć, że produktem turystycznym jest wszystko to, co turysta nabywa i czym zajmuje się w miejscu swojego pobytu. Innymi słowy jest to gotowa do sprzedaży oferta, składająca się z zestawu dóbr materialnych i usług. Jednym z takich dóbr są obiekty przemysłowe, stanowiące świadectwo działalności człowieka.

Podstawowym celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie funkcji turystycznej obiektów przemysłowych Zagłębia Staropolskiego, stanowiących atrakcyjny i unikatowy produkt turystyczny Regionu Świętokrzyskiego. Opisany region jest odwiedzany przez turystów nie tylko ze względu na atrakcyjne walory przyrodnicze, ale też w celu zapoznania się z miejscami stanowiącymi kolebkę polskiego przemysłu oraz uczestnictwa w imprezach plenerowych związanych z hutnictwem żelaza w Górach Świętokrzyskich, takich jak Dymarki Świętokrzyskie czy Kuźnice Koneckie.

## 1. Obiekty przemysłowe jako produkt turystyczny

W migracjach turystycznych turyści kierują się różnymi motywami, starając się zaspokoić w trakcie wyjazdu swoje potrzeby. Coraz częściej podczas podróży poszukują wszelkich przejawów różnorodności, świadczących o tożsamości krajów, regionów czy jednostek osadniczych (miast i wsi). Starają się odkryć unikatowe walory turystyczne na obszarach dotychczas nie identyfikowanych jako miejsca atrakcyjne turystycznie, lecz jako przemysłowe. Taki unikatowy walor turystyczny stanowią obiekty przemysłowe określane terminem „dziedzictwo przemysłowe”. Do obiektów przemysłowych zalicza się: zakłady i zespoły przemysłowe, kopalnie i sztolnie, elektrownie, młyny i kuźnie wodne, gazownie oraz wodociągi, kanały i stopnie wodne, mosty drogowe i kolejowe, linie kolejowe, stacje i dworce kolejowe, skanseny i parowozownie, muzea techniki i przemysłu oraz inne zabytki i obiekty techniki (np. radiostacje, podmiejskie tramwaje)<sup>1</sup>. Obiektami przemysłowymi mogą być zarówno wszelkie zabytki architektury przemysłowej związane z różnymi gałęziami przemysłu (np. ceramicznego, browarniczego, hutniczego, papierniczego), jak i obiekty stanowiące świadectwo szeroko pojętej myśli technicznej (wiadukty, tunele, linie kolejowe) oraz imponujące dzieła architektoniczne (np. dworce kolejowe, wieże ciśnień), określane mianem nieruchomości dóbr kultury<sup>2</sup>. Natomiast eksponaty zgromadzone w muzeach technik i przemysłu (maszyny i urządzenia) oraz zabytkowe pojazdy (np. parowozy, statki) czy ciągi technologiczne znajdujące się w czynnych zakładach przemysłowych stanowią ruchome dobra kultury.

Obiekty przemysłowe stanowią atrakcyjny produkt turystyczny, będący celem turystyki industrialnej<sup>3</sup>. Turystykę industrialną można zdefiniować jako „wszelkie podróże turystyczne, których podstawowym, a niekiedy i jedynym celem jest poznawanie dziedzictwa przemysłowego”<sup>4</sup>. Taki rodzaj turystyki wykorzystuje istniejące zabytki dziedzictwa przemysłowego oraz zabytki techniki w celu stworzenia produktu turystycznego<sup>5</sup>. Adaptacja obiektów przemysłowych na potrzeby turystyki pozwala na uratowanie i zachowanie dziedzictwa przemysłowego danego kraju, ponadto przyczynia się do kształtowania tożsamości kulturowej lokalnej społeczno-

<sup>1</sup> M. Barszcz, J. Kurowska-Ciechańska, A. Ciechański, *Technika*, Carta Blanca, Warszawa 2008, s. 8 i 9.

<sup>2</sup> A. Stasiak, *Zabytki techniki i przemysłu*, w: *Geografia turystyki Polski. Przewodnik do ćwiczeń krajoznawczych*, red. A. Stasiak, PWE, Warszawa 2009, s. 89.

<sup>3</sup> W literaturze przedmiotu określenie turystyka industrialna zastępuje się niekiedy terminem archeologia przemysłowa lub turystyka przemysłowa.

<sup>4</sup> A. Stasiak, *Zabytki techniki...*, *op.cit.*, s. 89.

<sup>5</sup> A. Nitkiewicz-Jankowska, *Turystyka przemysłowa jako produkt markowy (na przykładzie województwa śląskiego)*, w: *Bogactwo dziedzictwa przemysłowego jako wyzwanie i atrakcyjny produkt dla turystyki i rekreacji*, Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa im. W. Korfańtego, Urząd Miejski w Zabrze, Katowice 2004, s. 252.

ści. W wielu krajach (regionach) dokonano rewitalizacji zabytkowych obiektów przemysłowych (czy nawet miast przemysłowych), tworząc na ich bazie produkt turystyki industrialnej. Przykładem wprowadzenia funkcji turystycznej do zabytkowych obiektów przemysłowych jest Birmingham w Wielkiej Brytanii. Miasto zwane niegdyś „warsztatami świata” (rozwój zawdzięcza węglowi i stali) z powodzeniem przekształciło dziedzictwo przemysłowe w swój największy atut. Obecnie Birmingham to ważne centrum kultury i sztuki, gdzie stare budynki fabryczne zamieniono na centra kultury, a robotniczedzielnice i warsztaty na muzea.

Również Polska posiada bogate zasoby dziedzictwa przemysłowego<sup>6</sup>, do których próbuje się wprowadzić funkcję turystyczną, czego przykładem jest Szlak Zabytków Techniki Województwa Śląskiego<sup>7</sup>. Obiekty przemysłowe rozmieszczone są w Polsce dosyć nierównomiernie, co jest związane z poziomem rozwoju gospodarczego kraju. Szczególne predyspozycje do rozwoju turystyki industrialnej ma województwo świętokrzyskie, a zwłaszcza tereny dawnego Zagłębia Staropolskiego. Obiekty przemysłowe tego obszaru to głównie obiekty związane z eksploatacją rud żelaza – huty żelaza, zakłady hutnicze, walcownie, które wielu turystów zaczyna traktować jako docelowy etap podróży turystycznej, co jest związane m.in. ze wzrastającą świadomością społeczną wartości takich obiektów i ich potencjału turystycznego.

## 2. Zagłębie Staropolskie

Zagłębie Staropolskie<sup>8</sup> jest najstarszym okręgiem przemysłowym w Polsce, położonym po obu stronach Gór Świętokrzyskich<sup>9</sup>, którego główną osią była rzeka Kamienna (napędzała maszyny, chłodziła piece, umożliwiała spław towarów do Wisły). Już w czasach neolitu eksploatowano złoża krzemienia w Krzemionkach Opatowskich, które stanowiły w owym czasie duży ośrodek tego typu w Europie. Jednak podstawą rozwoju Zagłębia Staropolskiego były rudy żelaza. W II–III wieku istniał tu jeden z większych ośrodków górnictwa i hutnictwa rud żelaza w Europie (np. dymarki w Nowej Słupi). W czasach historycznych znaczna część zagłębia

---

<sup>6</sup> Zob. M. Molenda, *Obiekty przemysłowe, jako produkt turystyczny w Polsce*, w: *Konkurencyjność produktów turystycznych*, red. M. Jalinik, Politechnika Białostocka, Białystok 2009, s. 48–57.

<sup>7</sup> Szlak zaczyna się w Częstochowie, a kończy w Żywcu i obejmuje 31 obiektów przemysłowych – kopalnie, sztolnie, szyby, muzea, osiedla robotnicze, skanseny, zakłady przemysłowe, dworce. Liczba obiektów na Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego co jakiś czas ulega zmianie, tzn. dopisywane są nowe obiekty przemysłowe.

<sup>8</sup> Zagłębie Staropolskie w literaturze nazywane jest też Staropolskim Zagłębiem Przemysłowym lub Staropolskim Okręgiem Przemysłowym.

<sup>9</sup> Zasięg geograficzny zagłębia nie jest jednoznacznie określony przez historyków, ponadto zmieniał się na przestrzeni lat.

należała do Kościoła, m.in. do biskupów krakowskich. W pierwszej połowie XVI wieku pracowało tu około 70% kuźnic istniejących w Koronie<sup>10</sup>. Dynamiczny rozwój hutnictwa żelaza przypada na pierwszą połowę XVII wieku, za sprawą sprowadzonych z Włoch rodzin hutniczych (Caccia, Gianotti, Gibboni, Servali), które udoskonaliły polskie hutnictwo pod względem rozwiązań technicznych i organizacyjnych<sup>11</sup>. Rodziny te uruchomiły pierwsze polskie wielkie piece bazujące na węglu drzewnym<sup>12</sup>. Po pewnym zastoju w drugiej połowie XVII w., wiek XVIII przyniósł dalszy rozwój górnictwa i hutnictwa zagłębia. Pod koniec tego stulecia działało 26 wielkich pieców oraz 170 kopalń rudy w 83 miejscowościach, które pracowały głównie na potrzeby armii<sup>13</sup>.

Nowy rozdział w dziejach Zagłębia Staropolskiego otworzył Stanisław Staszic, który zainicjował aktywną politykę państwa w dziedzinie górnictwa i hutnictwa. Unowocześnił on przede wszystkim huty rządowe, dając dobry przykład dla hut znajdujących się w rękach prywatnych<sup>14</sup>. W 1816 roku Staszic ulokował w Kielcach Główną Dyрекcję Górniczą oraz szkołę Akademiczno-Górnica, co spowodowało, że miasto stało się głównym ośrodkiem zagłębia. Następnie opracował projekt rozbudowy fabryk żelaza wzdłuż rzeki Kamiennej między Bzinem (obecnie Skarżysko-Kamienna) a Ostrowcem Świętokrzyskim z centralnym ośrodkiem w Starachowicach (w 1830 roku zbudowano tam pierwszą w Królestwie Polskim walcownię żelaza, a w latach 1836-1840 trzy wielkie piece i odlewnię)<sup>15</sup>. Od 1824 roku projekt ten realizowany był przez Ksawerego Druckiego-Lubeckiego.

Staszic zapoczątkował przekształcenie zagłębia w nowoczesny okręg przemysłowy, ale jego plany zostały zrealizowane dopiero wiele lat później. Pozostawił po sobie jednak wizję zagłębia czytelną do dnia dzisiejszego na mapie gospodarczej.

W 1833 roku rządowe kopalnie i huty oddano pod administrację Banku Polskiego, co zapoczątkowało okres dużych inwestycji. Powstały zakłady przemysłowe m.in. w Nietulisku, Ostrowcu Świętokrzyskim, rozbudowano Samsonów. Nowe zakłady uwzględniały zmiany technologiczne, budowano pudlingarnie oraz walcownie. Nadal podstawowym paliwem był węgiel drzewny. Era bankowa w dzie-

---

<sup>10</sup> *Słownik geograficzno-krajoznawczy Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 766.

<sup>11</sup> A. Człuchowski, *Rola specjalistów zagranicznych w organizacji przemysłu górnictwa i hutniczego w Staropolskim Okręgu Przemysłowym*, w: *Między zacofaniem a modernizacją. Społeczno-gospodarcze problemy ziem polskich na przestrzeni wieków*, red. E. Kościak, T. Głowiński, GAJT Wydawnictwo 1991 s.c., Wrocław 2009, s. 383.

<sup>12</sup> Bracia Caccia we wsi Bobrza uruchomili pierwszy w Polsce wielki piec hutniczy w 1613 roku. We wsi Samsonów w roku 1641 uruchomiono drugi wielki piec.

<sup>13</sup> W. Morawski, G. Jamroziak, *Staropolski Okręg Przemysłowy i Białostocki Okręg Przemysłowy. Studium przypadku*, w: *Stare okręgi przemysłowe. Dylematy industrializacji i dezindustrializacji*, red. W. Morawski, A. Zawistowski, SGH, Warszawa 2008, s. 21.

<sup>14</sup> A. Bocheński, *Wędrówki po dziejach przemysłu polskiego*, t. 1, Warszawa 1987, s. 149.

<sup>15</sup> W. Morawski, G. Jamroziak, *Staropolski...*, *op.cit.*, s. 22.

jach Zagłębia Staropolskiego skończyła się krachem, ponieważ nowe inwestycje z lat 40. XIX wieku natrafiły na barierę popytu<sup>16</sup>. Wobec zbyt małego zapotrzebowania rynku ograniczono inwestycje, a znaczna część kopalń i hut zmniejszyła produkcję lub została unieruchomiona. W 1845 roku zakłady przejęła z rąk Banku Polskiego Komisja Rządowa Przychodów i Skarbu, która sprywatyzowała nierentowne zakłady.

Od lat 80. XIX wieku następuje zmniejszenie znaczenia Zagłębia Staropolskiego na skutek konkurencji nowoczesnego górnictwa i hutnictwa Zagłębia Dąbrowskiego, gdzie zaczęto stosować nowe technologie wytopu żelaza (do opalania wielkich pieców zastosowano koks, a nie węgiel drzewny)<sup>17</sup>. U progu XX wieku wiele zakładów hutniczych zamknięto lub zmieniono ich profil produkcyjny.

Ponowny rozwój przemysłu rozpoczął się w okresie tworzenia Centralnego Okręgu Przemysłowego, w którego skład weszło Zagłębie Staropolskie. Nie rozbudowywano tu już jednak przemysłu pracującego na potrzeby armii (zbrojeniowego), ale raz jeszcze postawiono na eksploatację rud żelaza i rozwój hutnictwa.

Podczas II wojny światowej przedsiębiorstwa zagłębia pracowały na potrzeby niemieckiej armii, nastąpiła też znaczna dewastacja zakładów przemysłowych.

W okresie powojennym w Zagłębiu Staropolskim rozwijał się przemysł zbrojeniowy, którego fabryki w późniejszym czasie przestawiły się na produkcję cywilną. Zaczęto wydobywać też inne miejscowe surowce, przede wszystkim dla przemysłu materiałów budowlanych (głównie wapienie). Około 1970 roku zaprzestano wydobywać rudy żelaza. Mimo że okres świetności zagłębia dawno minął, to o przemysłowej tradycji tego regionu świadczą okazałe obiekty przemysłowe.

### 3. Obiekty przemysłowe Zagłębia Staropolskiego

Region świętokrzyski, na terenie którego zlokalizowane było Zagłębie Staropolskie, może się poszczycić licznymi obiektami przemysłowymi, świadczącymi o jego przemysłowej historii. Mimo, że zabytków architektury przemysłowej jest wiele, to nie wszystkie są udostępnione dla zwiedzających, dlatego poniżej przedstawione zostaną tylko te obiekty, w których (poza Nietuliskim Fabrycznym) rejestruje się ruch turystyczny.

Największym zainteresowaniem cieszy się neolityczna kopalnia krzemienia w Krzemionkach Opatowskich, która przyciąga turystów ze względu na dobrze zachowany kompleks prehistorycznych kopalń. Obiekt ten jest najstarszą kopalnią na ziemiach polskich i jedną z największych (80 ha) w Europie. W 4 tys. wyrobisk

---

<sup>16</sup> *Ibidem*, s. 25.

<sup>17</sup> W 1878 roku Zagłębie Staropolskie dawało 90% produkcji surówki Królestwa Polskiego, a w 1890 roku już tylko 40%. *Słownik geograficzno-krajoznawczy...*, *op.cit.*, s. 766.

wydobywano unikatowy krzemień pasiasty, zwany niekiedy polskim diamentem<sup>18</sup>. Kopalnia ma bardzo dobrze zachowane podziemia, świadczące o rozwoju myśli technicznej w czasach prehistorycznych. Dla turystów udostępniona jest podziemna trasa turystyczna o długości około 500 metrów i głębokości nawet do 10 metrów, gdzie podziwiać można pracę neolitycznych górników oraz wyrobiska. Obecnie trwają starania o wpisanie kopalni na listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Przyrodniczego UNESCO.

Muzeum Przyrody i Techniki „Ekomuzeum” im. Jana Pazdura w Starachowicach jest kolejnym obiektem przemysłowym Zagłębia Staropolskiego. Atrakcją turystyczną stanowi zabytkowy zakład metalurgiczny, którego najważniejszym elementem jest wielki piec do wytopu żelaza, zbudowany przez Cystersów z Wąchocka w 1789 roku. Jest to jedyna w Europie huta z zachowanym niemal kompletnym XIX-wiecznym ciągiem technologicznym (piec z dmuchawą parową z 1900 roku o wysokości 22 metrów i pojemności 250 m<sup>3</sup>, kotłownia, hale odlewnicze)<sup>19</sup>. Ponadto w muzeum można zobaczyć wystawę poświęconą starachowickiej fabryce samochodów ciężarowych oraz ekspozycję unikalnych skamieniałości z ery mezozoicznej.

Jednym z najcenniejszych obiektów przemysłowych Zagłębia Staropolskiego jest zakład hutniczy w Małcu. Zakład powstał w XVIII wieku z inicjatywy Jacka Jezierskiego, jednego z pierwszych polskich przemysłowców<sup>20</sup>. Wszystkie zabudowania fabryczne zachowały się praktycznie w niezmienionym stanie, co pozwala prześledzić, jak dawniej wyglądał proces wytwarzania narzędzi metalowych (szpadli, gwoździ, drobnych akcesoriów metalowych). W obiekcie turyści mogą zobaczyć drewnianą halę walcowni z unikatowym, drewnianym podsiębiernym kołem wodnym o średnicy 5,5 metra oraz wyposażenie murowanej hali szpadlarni.

Kolejnym obiektem na świętokrzyskim „szlaku” obiektów przemysłowych jest huta żelaza w Chlewiskach. Jako jedna z młodszych hut w zagłębiu zachowała się w bardzo dobrym stanie. Hutę założyli w 1892 roku Francuzi<sup>21</sup>. Do 1940 roku pracował tu jedyny (czynny) w Europie piec hutniczy bazujący na węglu drzewnym z okolicznych lasów i rudach żelaza dowożonych z pobliskich kopalń (do dziś zachował się parowóz, który dowoził rudy). W Chlewiskach zobaczyć można wielki piec opalany węglem drzewnym, dmuchawy parowe leżące oraz unikatowe urządzenia wyciągowe (wieżę) o napędzie wodnym zwane gichtociągami.

Sielpia Wielka to kolejna miejscowość, w której zlokalizowany jest obiekt przemysłowy. Jest to zakład hutniczy, w którego skład wchodziła hala walcowni

---

<sup>18</sup> K. Jarymowicz, *Kominy nad Kamienną*, „Gazeta Wyborcza” z dnia 3-4 października 2009 r., dodatek „Turystyka”, s. 4.

<sup>19</sup> M. Barszcz, J. Kurowska-Ciechańska, A. Ciechański, *Technika...*, *op.cit.*, s. 304 i 306.

<sup>20</sup> *Ibidem*, s. 294.

<sup>21</sup> K. Jarymowicz, *Kominy...*, *op.cit.*, s. 6.

i pudlingarni, budynki suszarni drewna, portiernie oraz układ hydrotechniczny. Uzupełnieniem były domy robotnicze, budynek administracyjny, szpital, szkoła oraz budynek mieszkalny dla urzędników. Pomysłodawcą budowy zakładu był Stanisław Staszic, który już w 1818 roku przygotował projekt kuźni fryszerskiej. Jednak dopiero w 1821 roku rozpoczęto budowę zakładu, który zamknięto 100 lat później. Niestety podczas II wojny światowej Niemcy wywieźli wyposażenie zakładu, a do dzisiejszych czasów zachowało się jedynie czynne metalowe koło wodne o średnicy 8 metrów, sprzężone z przekładnią i kołem zamachowym<sup>22</sup>. W pomieszczeniach zakładu można też zobaczyć zabytkowe maszyny i urządzenia przywiezione z zamkniętych fabryk Kielecczyzny.

Występujące w Regionie Świętokrzyskim rudy żelaza stały się podstawą lokalizacji huty żelaza w Samsonowie. Pierwszy wielki piec postawili tu w XVI wieku włoscy przemysłowcy. Do dnia dzisiejszego zachowały się jedynie okazałe zabudowania (ruiny) huty „Józef” wybudowanej w latach 1818–1823<sup>23</sup>, gdzie zobaczyć można ruiny wielkiego pieca i wieżę gichtociągową.

Cennym obiektem przemysłowym Zagłębia Staropolskiego jest też walcownia w Nietulisku Fabrycznym, zbudowana na początku XIX wieku. W owym czasie była ona największym zakładem tego typu w Królestwie Polskim (zatrudniała 150 robotników, a rocznie produkowała 5 tys. ton blachy)<sup>24</sup>. Obecnie po walcowni zostały tylko monumentalne klasycystyczne ruiny (wyjątek stanowi budynek zarządu i portierni) oraz pozostałości osiedla robotniczego.

#### 4. Turystyczne wykorzystanie obiektów przemysłowych Zagłębia Staropolskiego

Obiekty przemysłowe Zagłębia Staropolskiego nie pełnią już dziś funkcji przemysłowej, ale stanowią atrakcyjny produkt turystyki industrialnej. Wprowadzenie funkcji turystycznej do obiektów przemysłowych z jednej strony pozwala na zapoznanie turystów z procesem technologicznym obiektów i ich zabytkową architekturą, z drugiej zaś – umożliwia zachowanie przemysłowego charakteru obszaru. Ponadto zachowanie dziedzictwa przemysłowego ma też istotne znaczenie w procesie edukacji regionalnej i stanowi ważny element tożsamości kulturowej Regionu Świętokrzyskiego.

Świętokrzyski „szlak” obiektów przemysłowych oferuje turystom wiele zabytków architektury przemysłowej. Dla zwiedzających udostępnione są huty żelaza w Chlewiskach i Samsonowie, zakład hutniczy w Maleńcu, walcownia i pudlingar-

<sup>22</sup> M. Barszcz, J. Kurowska-Ciechańska, A. Ciechański, *Technika...*, *op.cit.*, s. 298–299.

<sup>23</sup> *Ibidem*, s. 309.

<sup>24</sup> K. Jarymowicz, *Kominy...*, *op.cit.*, s. 4.



nia w Sielpi Wielkiej, walcownia w Nietulisku Fabrycznym, muzeum techniki w Starachowicach, kopalnia krzemienia w Krzemionkach Opatowskich, Żywe Muzeum Porcelany w Ćmielowie przy fabryce porcelany. Atrakcyjność turystyczna, lokalizacja oraz promocja wyżej wymienionych obiektów jest bardzo różna, co przekłada się na liczbę odwiedzających turystów (tabela 1). Istotne jest jednak to, że obiekty przemysłowe odwiedzane są już nie tylko przez naukowców i specjalistów z danej dziedziny lub studentów uczelni technicznych, traktujących to jako praktykę zawodową, lecz również przez zwykłych turystów oraz młodzież szkolną pragnącą poznać historię polskiego przemysłu (Muzeum Przyrody i Techniki „Ekomuzeum” im. Jana Pazdury odwiedziło w 2007 roku 2066 uczniów, a w 2008 roku do 15 sierpnia – 1975 uczniów.) Ponadto w niektórych obiektach przemysłowych turyści mogą zapoznać się z procesem technologicznym wytwarzania wyrobów, czego przykładem jest Żywe Muzeum Porcelany w Ćmielowie (istnieje przy Fabryce Porcelany AS Ćmielów z XIX w.), gdzie można zobaczyć proces powstawania porcelany.

Tabela 1

Ruch turystyczny w wybranych obiektach przemysłowych Zagłębia Staropolskiego w 2008 roku

Nazwa obiektu	Lokalizacja	Typ obiektu	Ruch turystyczny	Zagospodarowanie turystyczne
Zakład hutniczy	Maleniec	Huta	5 440	Brak
Walcownia i pudlingarnia	Sielpia Wielka	Walcownia	5 000	Brak
Huta Żelaza	Chlewiska	Huta	3 958	Brak
Muzeum Przyrody i Techniki „Ekomuzeum” im. Jana Pazdura	Starachowice	Muzeum	13 487*	Brak (planowany parking, kawiarnia wewnątrz muzeum, punkt gastronomiczny na zewnątrz)
Kopalnia krzemienia	Krzemionki	Kopalnia	52 231	Parking, gastronomia, toalety
Huta żelaza	Samsonów	Huta	Nie udzielono informacji	Parking, budka z pocztówkami
Walcownia	Nietulisko Fabryczne	Walcownia	Ruch turystyczny nie jest rejestrowany	Brak

\* Dane od 1 stycznia do 15 sierpnia 2008 roku. Od 15 sierpnia obiekt jest zamknięty dla turystów z powodu remontu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji uzyskanych w badanych obiektach przemysłowych.

Obiekty przemysłowe Zagłębia Staropolskiego stanowią autentyczny i oryginalny produkt turystyczny Regionu Świętokrzyskiego, słabo jednak wypromowany. Jak dotychczas nie stworzono szlaku obiektów przemysłowych Zagłębia Staropolskiego, co powoduje, że cieszą się one mniejszym zainteresowaniem turystów niż obiekty na Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego<sup>25</sup>. Ponadto obiekty te są słabo oznakowane oraz pozbawione bazy towarzyszącej (parkingi, punkty gastronomiczne, toalety, punkty z pamiątkami), co jest istotne z punktu widzenia turysty.

Wprowadzenie funkcji turystycznej do obiektów przemysłowych, oprócz zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu, wpływa też na lokalny rozwój obszarów, na których występują, poprzez aktywizację gospodarczą mieszkańców, tworząc miejsca pracy dla lokalnej ludności (przewodnicy, osoby pracujące na rzecz utrzymania obiektu dla potrzeb turystyki). Warto zauważyć, że w większości przypadków są to obiekty zadaszone, co powoduje uniezależnienie ruchu turystycznego od sytuacji pogodowych i daje możliwość zwiedzania obiektów przez cały rok.

## **Podsumowanie**

Obiekty przemysłowe Zagłębia Staropolskiego oddają specyfikę Regionu Świętokrzyskiego, gdyż świadczą o jego przemysłowej przeszłości oraz o tożsamości mieszkańców. Stanowią również atrakcyjny produkt turystyczny i, po odpowiednim przygotowaniu oferty, mogą być ważnym narzędziem promocji województwa świętokrzyskiego na krajowym oraz zagranicznym rynku turystycznym.

Przedstawiony ruch turystyczny w obiektach przemysłowych Zagłębia Staropolskiego dowodzi, że cieszą się one zainteresowaniem turystów, których przyciąga unikatowa, zabytkowa architektura przemysłowa. Ponadto adaptacja obiektów dla potrzeb turystyki pozwala zachować charakterystyczne elementy przemysłowego krajobrazu i uratować je przed zniszczeniem.

Dalszy rozwój turystyki industrialnej w Regionie Świętokrzyskim wymaga jednak rozwiązania wielu problemów. Jednym z podstawowych, związanych z ruchem turystycznym, jest brak infrastruktury turystycznej zapewniającej kompleksową obsługę turystów oraz brak działań promujących ten rodzaj turystyki w regionie. Rozwiązanie przytoczonych problemów przyczyni się do uatrakcyjnienia regionalnego produktu turystycznego i jeszcze lepszego jego wykorzystania dla potrzeb turystyki, co zaowocuje zwiększonym ruchem turystycznym.

---

<sup>25</sup> Zob. M. Molenda, *Obiekty przemysłowe...*, *op.cit.*, s. 52–53.

## **INDUSTRIAL FACILITIES OF THE OLD POLISH MINING BASIN AS A TOURIST PRODUCT OF THE ŚWIĘTOKRZYSKI REGION**

### **Summary**

The article presents a tourist function of industrial facilities of the Old Polish Mining Basin which constitutes an attractive and unique tourist product of the Świętokrzyski region.

The first part of the article deals with a presentation of industrial facilities as a tourist product. Then a characterization of the Old Polish Mining Basin from its beginnings till modern times has been provided. Finally industrial facilities of the Mining Basin and their touristic role have been described. The article also includes data concerning tourist traffic in the selected facilities in the year 2008.

*Translated by Marcin Molenda*